IQTISODIY TERMINLARNING SEMANTIK VA PRAGMATIK XUSUSIYATLARINI O‘RGATISH ORQALI TALABALARNING KASBIY NUTQINI RIVOJLANTIRISH

Narbayeva Malohat
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti

DOI: ***https://doi.org/10.5281/zenodo.23937829***

Annotatsiya: *Ushbu tezisda iqtisodiy terminlarning semantik va pragmatik xususiyatlarini o‘qitish orqali talabalarning kasbiy nutqini rivojlantirish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot terminshunoslik, pragmalingvistika va kasbiy diskurs nazariyalariga oid ilmiy manbalarni qiyosiy o‘rganishga asoslanadi. Iqtisodiy tushunchaning aniq mazmuni, uning kontekstga bog‘liq talqini va nutqiy vaziyatdagi kommunikativ vazifasi o‘rtasidagi aloqadorlik ochib beriladi. Natijada semantik tahlil, auditoriyaga mos nutq tuzish, autentik matnlar va vaziyatli topshiriqlarni birlashtiruvchi metodik ketma-ketlik taklif etiladi. Xulosalar nazariy xarakterga ega bo‘lib, amaliy samaradorlikni aniqlash uchun pedagogik sinov zarurligi qayd etiladi.*

Kalit so‘zlar: *iqtisodiy termin, semantika, pragmatika, kasbiy nutq, iqtisodiy diskurs, kontekstual o‘qitish, lingvodidaktika.*

Abstract*: This thesis analyzes the possibilities of developing students’ professional communication skills through teaching the semantic and pragmatic features of economic terms. The study is based on a comparative analysis of scholarly sources related to terminology studies, pragmalinguistics, and theories of professional discourse. It explores the relationship between the precise meaning of an economic concept, its context-dependent interpretation, and its communicative function in a particular speech situation. As a result, a methodological sequence is proposed that integrates semantic analysis, audience-oriented speech production, authentic texts, and situational tasks. The conclusions are theoretical in nature, and the need for pedagogical experimentation to determine the practical effectiveness of the proposed approach is emphasized.*

Keywords: *economic term, semantics, pragmatics, professional communication, economic discourse, contextual teaching, linguodidactics.*

Аннотация: *В тезисе анализируются возможности развития профессиональной речи студентов посредством обучения семантическим и прагматическим особенностям экономических терминов. Исследование основано на сравнительном изучении научных источников по терминоведению, прагмалингвистике и теории профессионального дискурса. Раскрывается взаимосвязь между точным значением экономического понятия, его контекстуальной интерпретацией и коммуникативной функцией в речевой ситуации. В результате предлагается методическая последовательность, объединяющая семантический анализ, построение речи с учётом особенностей аудитории, аутентичные тексты и ситуативные задания. Выводы носят теоретический характер; отмечается необходимость проведения педагогического эксперимента для определения практической эффективности предложенного подхода.*

© Qo‘qon davlat universiteti | O‘zbek tili va adabiyoti kafedrasi
© “Smart Quill Publishing” nashriyoti | www.smartquillpublishing.uz

***Ключевые слова**: экономический термин, семантика, прагматика, профессиональная речь, экономический дискурс, контекстуальное обучение, лингводидактика.*

Iqtisodiyot yo‘nalishidagi talabalarning kasbiy tayyorgarligi iqtisodiy hodisalarni tushunish bilan bir qatorda ularni og‘zaki va yozma nutqda aniq ifodalashni ham talab etadi. Terminlarni yodlash bunday vazifani to‘liq ta’minlamaydi, chunki bir xil termin turli matnlarda turlicha kommunikativ maqsadga xizmat qilishi mumkin. Masalan, “likvidlik” tushunchasi moliyaviy hisobotda baholash mezoni bo‘lsa, muzokarada hamkorning to‘lov qobiliyatiga oid savolni shakllantirishga yordam beradi.

Cabré [1] terminologik birlikni maxsus bilim va kommunikatsiya bilan bog‘liq holda izohlaydi. Levinson [2] esa pragmatik ma’noni anglash uchun so‘zlovchi maqsadi, kontekst va muloqot ishtirokchilarining o‘zaro munosabatini hisobga olish zarurligini ko‘rsatadi. Shu asosda tadqiqotning maqsadi iqtisodiy terminlarning semantik hamda pragmatik xususiyatlarini o‘rgatishning didaktik imkoniyatlarini asoslash va talabalar kasbiy nutqini rivojlantirishga yo‘naltirilgan metodik yechimni taklif etishdan iborat.

Tadqiqotda nazariy tahlil, qiyoslash, umumlashtirish va lingvodidaktik modellashtirish metodlaridan foydalanildi. Terminshunoslik, pragmatika, diskurs va maxsus maqsadlarga yo‘naltirilgan til ta’limiga oid ilmiy qarashlar o‘zaro taqqoslandi. Tahlil mezonlari sifatida terminning tushunchaviy aniqligi, ko‘pma’nolilik ehtimoli, sohaviy kontekst, auditoriya xususiyati hamda nutqiy maqsad belgilandi. Tadqiqot empirik tajriba yoki talabalar natijalariga asoslanmaydi; taqdim etilayotgan natijalar adabiyotlar sintezidan chiqarilgan metodik takliflardir.

Manbalar tahlili iqtisodiy terminni o‘rgatishda semantik aniqlik tayanch shart ekanini ko‘rsatadi. Talaba “daromad”, “foyda” va “tushum” birliklarining o‘zaro bog‘liqligini anglagan holda ularning bir-birini har qanday vaziyatda almashtirmasligini tushunishi kerak. Xuddi shuningdek, “inflyatsiya sur’atining pasayishi” narxlarning mutlaq pasayishini anglatmasligini izohlash iqtisodiy nutqdagi mantiqiy xatolarni kamaytirishga xizmat qiladi. Bunday mashg‘ulotlarda ta’rifni takrorlashdan ko‘ra, tushunchalar chegarasini dalillar asosida belgilash muhimdir.

Semantik tayyorgarlik terminning metaforik yoki ko‘chma qo‘llanishini ajratishga ham yordam beradi. “Bozorning qizishi”, “kapital oqimi”, “narxlar bosimi” kabi birikmalar iqtisodiy jarayonni ixcham ifodalaydi, ammo ularni so‘zma-so‘z tushunish noto‘g‘ri talqinga olib kelishi mumkin. Talabalar ushbu ifodalarni aniq iqtisodiy tavsif bilan qiyoslaganda uslubiy obrazlilik va ilmiy mazmun o‘rtasidagi farqni anglaydi.

Pragmatik jihat terminning kimga, nima maqsadda va qanday sharoitda aytilishini belgilaydi. Mutaxassislar muhokamasida “operatsion rentabellik” atamasi izohsiz ishlatilishi mumkin, biroq keng auditoriyaga mo‘ljallangan taqdimotda uning mazmunini sodda tushuntirish talab etiladi. Levinsonning [2] pragmatik qarashlari kasbiy nutqni faqat lingvistik to‘g‘rilik bilan baholash yetarli emasligini asoslashga yordam beradi. Chunki iqtisodiy prognozni bayon qilishda “ehtimol”, “mavjud ma’lumotlarga ko‘ra” kabi ehtiyotkor ifodalar xulosaning ishonchlilik darajasini aniqroq yetkazadi.

O‘qitish jarayonida avval autentik iqtisodiy xabar yoki hisobotdagi tayanch terminlar ajratiladi, keyin ularning konseptual ma’nosi va muqobil qo‘llanishlari tahlil qilinadi. Shundan so‘ng

© Qo‘qon davlat universiteti | O‘zbek tili va adabiyoti kafedrasi
© “Smart Quill Publishing” nashriyoti | www.smartquillpublishing.uz

talabalar bitta axborotni bank mutaxassisi, tadbirkor va oddiy iste’molchiga mo‘ljallab uch xil shaklda bayon etadi. Bu vazifa terminning o‘zgarmas asosiy ma’nosi bilan nutq uslubining moslashuvchanligini birgalikda kuzatish imkonini beradi.

Swales [3] kasbiy janrlarning kommunikativ maqsadga bog‘liqligini yoritgan. Uning yondashuvi asosida talabalar iqtisodiy sharh, xizmat xati va tahliliy taqdimotdagi termin ishlatilishini solishtirishi mumkin. Hyland [4] ta’kidlagan akademik va kasbiy diskursga yo‘naltirilgan ta’lim g‘oyalari esa terminni bog‘langan matn tarkibida o‘rgatish zarurligini kuchaytiradi.

Taklif etilgan metodik yondashuv semantik tushunishni pragmatik tanlov bilan bog‘laydi. Biroq autentik matnlarning murakkabligi, talabalarning til darajasi va iqtisodiy bilimlari bir xil bo‘lmagani sababli topshiriqlar bosqichma-bosqich murakkablashtirilishi lozim. Baholash jarayonida terminning ma’no jihatdan aniqligi, auditoriyaga mosligi, fikrning dalillanganligi va nutqning mantiqiy yaxlitligi hisobga olinishi mumkin. Nation [5] ta’riflagan leksik bilimning turli qirralari terminni tanish va uni mustaqil qo‘llash o‘rtasidagi farqni tushuntiradi. Biroq ushbu yondashuv natijadorligini tajriba ma’lumotlarisiz qat’iy tasdiqlab bo‘lmaydi.

Iqtisodiy terminlarning semantik va pragmatik xususiyatlarini uyg‘un o‘rgatish talabalar kasbiy nutqining mazmuniy aniqligi va kommunikativ moslashuvchanligini rivojlantirish uchun nazariy asos yaratadi. Terminlar ma’nosini farqlash, sohaviy matnni tahlil qilish, auditoriyaga mos bayon etish va refleksiv baholash yagona metodik jarayon sifatida tashkil etilishi maqsadga muvofiq. Kelgusida mazkur yondashuvning samaradorligini og‘zaki taqdimotlar, yozma sharhlar va vaziyatli muloqot natijalari orqali tekshirish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR :

1. Cabré M. T. Terminology: Theory, Methods and Applications. — Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1999. — XII, 248 p. — DOI: 10.1075/tlrp.1.
2. Levinson S. C. Pragmatics. — Cambridge : Cambridge University Press, 1983. — 438 p. — DOI: 10.1017/CBO9780511813313.
3. Swales J. M. Genre Analysis: English in Academic and Research Settings. — Cambridge ; New York : Cambridge University Press, 1990. — XI, 260 p. — ISBN 978-0-521-32869-2.
4. Hyland K. English for Academic Purposes: An Advanced Resource Book. — London ; New York : Routledge, 2006. — XVI, 340 p. — ISBN 978-0-415-35870-5.
5. Nation I. S. P. Learning Vocabulary in Another Language. — 2nd ed. — Cambridge : Cambridge University Press, 2013. — DOI: 10.1017/CBO9781139858656.

© Qo‘qon davlat universiteti | O‘zbek tili va adabiyoti kafedrasi
© “Smart Quill Publishing” nashriyoti | www.smartquillpublishing.uz